

СТУПАНЪ.

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ЛИСТЪ.

1 Марта 1874.

СТУПАНЪ излиза е-
динъ път на мѣсець. Го-
дишна цѣна е едно бѣло
меджидіе.

Съдържаніе: Нашето земеделческо и до-
машно-економическо състояніе. — За земята. —
Обработване на земята. — За ливадитѣ. —
Разни. —

Писма, дописки и спо-
моществованіята са ис-
пращатъ до Г-на Р. И.
Блъскова въ Руссе, или
до издателя въ Видинъ.

НАШЕТО ЗЕМЛЕДѢЛЧЕСКО И ДОМАШНО-ЕКОНОМИЧЕСКО СЪСТОЯНІЕ. *)

Не е доста само да са оре, копаеи
сѣе, но потрѣбно е да са знае кога и
и какъ да са оре; кога са оре плитко
и кога дълбоко; за кое растеніе е по-
добръ да са оре дълбоко и за кое не;
кога, какъ и какво семе на каква земя
да са посѣе, какъ да са приготви за
това земята; отъ какви състави са съ-
стои когото е и най-главното — земя-
та и т. н.

По насъ са сѣе най-много вшеница,
ячемикъ, кукурузъ (масиръ), овесъ, ръжъ,
просо и други такива. Тѣзи храни-се-
идби изискватъ една и сѣща храна за
своя си растъ, и за нѣколко години ще
истеглятъ изъ земята хранителнитѣ за-
растеніята вещества, а нивитѣ ще от-
слабнатъ. Има пшви, които не сѣ ви-
дѣли много години тореніе, а то са
разумѣва, че такива ниви не ще раж-
датъ изобилно тѣй както сѣ раждали
по-напредъ.

И лозята сѣ по насъ добри; но ако
би знали какъ трѣба да са постѣва
и съ тѣхъ, какъ по-добръ да ги обра-
ботваме, какъ да приготвяме по-добръ
виното и т. н., то би добивали много
повече вино и много по-добро, което
би са продавало съ двойна и тройна
цѣна. Ако поразгльда човѣкъ лозята,
когато озрѣе гроздьето, то ще види,
че единъ видъ чукани (лози), на пр.

черна или винена лоза, сѣ родили
много повече гроздье отъ колкото дру-
ги видъ лози; гльда втората и третата
година и види, че какъ сѣщитѣ лози
раждатъ повече гроздье. Това като раз-
гльдва единъ ступанинъ нѣколко го-
дини и са увѣри, че този или овзи
родъ лози раждатъ винаги по-много
гроздье отъ другитѣ, то трѣба да ис-
корени овѣзи лози, които раждатъ мал-
ко гроздье, а на мѣстото имъ да по-
сади такива лози, които раждатъ най-
много гроздье; защото на една земя
раждатъ единъ или два вида лози по-
вече гроздье, а на друга — други. Тѣй
са правили тѣй правятъ и днесъ на-
предиканитѣ въ лозарството народи.

Колкото за овоцїята, дръвесата, пе-
щемъ нито да знаемъ; тѣхната полза
за насъ ни са вижда маловажна, ко-
гато на други мѣста вадятъ отъ тѣхъ
големъ ползи.

За поправаніето на ливадитѣ си іоше
по малко са грижимъ, а дѣто ги нѣма
или твърдѣ малко сѣно даватъ, тамо
са храни добитѣка само съ проста
слама, отъ която отслабва се повече
и повече.

При многото іоше други недостатки,
ще споменемъ и за чувствителната нуж-
да, която са усѣща за хора вѣщи по
земледѣліето и скотовѣдството. Трѣба
ни много, а нѣмаме нищо. Трѣба ни
іоше да имаме популярно написани
книги по земледѣліето и скотовѣдст-
вото, въобще по ступанството. Истина
е, че сички недостатки не могатъ да

(*) Вижъ книж. 2.

са поправятъ тъй скоро на веднѣжъ, но постепенно сичко може да са поправи съ трудъ и званія.

Нека видимъ сега какъ стоимъ и съ домашната си економія.

III.

Ако хвърлемъ единъ краткъ погледъ върху нашата домашна економія, ще намѣримъ и тука много и много недостатъци. Въ много къщи владѣе нередовностъ, нечистота, непистеніе, несъгласіе и т. п. Въ онѣзи къщи, дѣто са е въдворила и царува лѣнността (мързель), небреженіето, нередовността и расточителността, тамъ ще дойде сиромашіята рано или късно. Мирѣтъ, съгласіето, споразуменіето, доброто управление, редовността, чистотата, пестеніето, точността, брезливостта — то сѣ такива добрини, които сѣ въ състояніе да подигнатъ вещественното благосъстояніе на онѣзи къщи, въ която сѣ са въдворили; а дѣто ги нѣма, тамъ не може да бѣде никакво добро, никакво щастіе, никакво благосъстояніе.

По нѣкои мѣста изъ отечеството ни, особено по селата, — ако и рѣдко, — до като бащата е живъ, а даже и подиръ смъртта му, въ една къща живѣятъ нѣколко братія, които работятъ задружно. По-старія братъ са облѣга на по-младія, а по-младія — на по-старія, като че сѣ наемници, като че не сѣ тѣхни домашнитѣ имъ работи. Младитѣ си мислятъ, че старитѣ сѣ длъжни да работятъ повече, а пъкъ старитѣ мислятъ, че сѣ са вече доста трудили и работили, а сега младитѣ да работятъ по вече. Отъ сичко това произлизатъ кавги и несъгласія.

Въ такива къщи, дѣто нѣма домашно споразумѣніе, дѣто домашнитѣ не са почитатъ и обичатъ по между си, и дѣто сѣкій глѣда само за себе си, нежели за общото домашно добро, тамъ са приготвява пропасть за нещастіе и бѣдностъ.

И заеманіе пари въ заемъ съ скѣпна лихва много съскѣпва нашитѣ земледѣлци. Много земледѣлци, било отъ случайна нужда, било отъ пугда, която

е дошла отъ немареніето и злото економисваніе, пѣма що да правятъ, принуждаватъ са, щѣтъ не щѣтъ, да зематъ на заемъ пари или храна. Въ такъвъ случай тѣ неглѣдатъ по какви условія, съ каква лихва ще зематъ пари отъ лихваджитѣ, които послѣ имъ осмулятъ кожата отъ гърба, зематъ имъ каквото имѣтъ, и ги оголватъ тъй, щото за много време не могатъ да си видятъ хаяри. Наистина има земледѣлско-селски банки, отъ които селенитѣ зематъ пари съ лихва, но това не е доста.

Съ честото и много заеманіе въ заемъ пари или друго, човѣкъ са задължава, заборчява лесно, а като заборчлѣе веднѣжъ, то е тежко да са исплати. Дългѣтъ е голѣмо зло за сѣкия, за това и сѣкій трѣба да са пази отъ дълга като отъ чумата; нека сѣкій съ ревностъ и трудолюбіе работи; съ пестеніе економисва къщата си, тъй щото да глѣда да не потъне до уши въ дългове, както има доста живи примѣри. Нашата пословица казва: „простирай са споредъ чергата си,“ т. е. човѣкъ трѣба да харчи и разнося толкова, колкото му допуцатъ силитѣ. Пестеніето, економіята трѣба да са усвои отъ сѣкия.

Зимпо време по селата са прахосва напраздно много храна и питіе, като вино и ракія, а сичко това дохожда отъ нередовността и невѣщото домашно управление. Само по сватбитѣ колко нѣщо са похарчва и разнося безъ никаква полза! Колко нѣщо са е похарчило напраздно по сватбитѣ самата зима, то го знаятъ и самитѣ сватбари и младоженци. Онзи, който са е накарналъ да са жени, харчи безъ мѣрка, а много пѣти са и задължава, като купува за годеницата си такива дрѣхы и други нѣща, които не отговарятъ на неговото състояніе. Много пѣти не са знае кой е богатъ и имогенъ, и кой сиромашъ, — надварятъ са кой да купи по хубави и по скѣпни дрѣхы. Сичко това е голѣма щета (зараръ) за домашната наша економія. Има юще много недостатъци, за поправяніето на които

ще поговоримъ въ една отъ идещиѣ книжки на *Ступанъ*.

ЗА ЗЕМЯТА.

Глина.

Гляната, която е станъла, както и другитѣ видове прѣстъ, отъ камъни, за което говорихме въ първата кн. на *Ступанъ*, не е само чиста глина; въ нея има и други видове смѣси. Ако има само глина отъ 50 до 70 на сто, т. е. ако въ 100 драми прѣстъ земя, има 50 до 70 др. глина, а останалото да е други видове прѣстъ, то таквази земя са казва *глиняна земя*. Земя, въ която има до 70 на сто глина, ако годината не е киповита, добра е за обработваніе; но ако има повече отъ 70 на сто глина, то таквази земя не е за обработваніе и не струва нищо. Какъ може да са познае, въ коя земя каква и по колко прѣстъ има, за това по-послѣ ще говоримъ.

Чистата глина може да попила въ себе си 70 до 80 на сто вода, и да я задържа въ себе си за много време. Но въ природата не може да са намѣри чиста глина, въ която да не би имало много или малко пѣськъ. Глиняната земя, до като е суха, е яка като камъкъ, запича са тѣй, щото таквази глина е причина да са тежки и жиливи глинянитѣ земи; лѣвятъ са по орѣдята (сѣчева), по краката на добитъка и хората въ мокро време, тежко са оре, добитъка са мѣчи и т. н. Въ таквази земя, сеидбитѣ не могатъ да растатъ добрѣ, защото коренитѣ имъ отъ многото влага изгниватъ. Ако са намира глина изъ подъ орната земя, въ подземя или здравата земя, то никакъ непронуца попитата въ себе си вода да протича долу въ земята, но еичката излишна (зіяде) вода са разлива по здравата земя, а често остава и на орната земя, та прави голѣми бари и въобще мочурли земи, които трѣба да са изсушаватъ.

Глиняната земя, като изсъхне добрѣ, запича са и става яка като камъкъ и като я пече нѣколко време горѣщото

слѣнце, распуква са тѣй щото пукнативитѣ често биватъ по нѣколко педи дълбоки и нѣколко прѣста широки. А това е голѣмо зло за сеидбитѣ, защото съ това напукваніе на земята са прѣкъсватъ коренитѣ на растеніята, особено слабѣтѣ жилчици, и слѣнчевата топлина влиза въ пукнатинитѣ, дѣто изсушава повече земята, въ която не остава никаква влага, и тѣй сеидбитѣ пропадатъ свършено. Но ако и да не са распукне земята, то пакъ е зло, защото отгорѣ хваща кора, която непуца въздуха да влезе на вѣтрѣ, а отъ това коренитѣ и жилчицитѣ са задушаватъ въ затворенната земя.

Глиняната земя има разни бои, които дохождатъ отъ разнитѣ смѣси, що са намиратъ въ нея. Тя може да бѣде: желта, сива, бѣлпзнева, червеникава (отъ желѣзото, що са намира въ нея), въсчерна и т. н.

По причина на стѣгнатостъта и твърдостъта си, глиняната земя са твърдѣ тежко обработва, тѣй щото често е пуждо да са употребяватъ по нѣколко чифта волове, до като стане таквази земя колко годѣ способна за да са посѣе отъ нѣщо. Таквази тежка и жилива земя трѣба да са оре често и на дълбоко, и то най добрѣ есенно време, та презъ зимата, като остане угарѣта изложена на снѣга, дѣжда, мрази и т. н., будитѣ ще са растрошатъ и разсипатъ тѣй щото никое орѣдіе, никое сѣчево не ще може по добрѣ да ги раздоби. Тежката глиняна земя може да са поправи:

1) ако са навезе въ нея пѣськъ, варѣ (керечь), рушевина отъ стари развалини и други такива;

2) да са тори съ лесъ хлѣвски торѣ, въ който има доста слама, съ скорошенъ, незрѣлъ, овчи и конски торѣ;

3) да са пали орната земя;

4) да са оре колкото е възможно по дълбоко есенно време;

5) да са угари редовно и да са сядатъ такива растенія, които са окопаватъ, като картофи, рѣпа и т. н.; и пай послѣ,

6) да са оре малко по малко сѣка

година по-надълбоко орната земя, ако тя лъжи на пропусливъ подземъ.

Пъсчлива пръстъ.

Земя, пръстъ, въ която има 50 до 90 на сто пъсъкъ, а 10 до 30 части други състави като глина, варъ, черна пръстъ, са казва *пъсчлива пръстъ*. Както са видя отъ реченното, пъсчливата пръстъ не е еднаква: въ нѣкоя има повече пъсъкъ, а въ нѣкоя по-малко. За това и не е еднакво плодна пъсчливата пръстъ.

Ако таквази пръстъ има твърдъ много пъсъкъ, то не е добръ, защото е много сипкава, та коренитѣ на растѣніето не могатъ да са хванатъ добръ; не държи влага, защото лесно пропуска водата, та съ нея заедно са губи и растопенната храна за растѣніето; приема и попива у себе си много слънчева топлина, та безъ мѣрка са нагрѣва, тъй щото и малката влагаца извѣтря и растеніята изгарятъ. Въ сипкавата земя — но не много — коренитѣ могатъ свободно да са разширяватъ и надълбоко въ земята да растатъ, а особено жилицитѣ, най дребнитѣ копчици, които, тъй да кажемъ, сж уста, презъ които влиза храната въ растеніята. Съка съидба узрѣва по рано на пъсчлива земя, и торътъ въ таквази земя по напредъ показва силата си, но и бържъ са свършва. За това и по-добръ е да са тори пъсчлива пръстъ съ по-малко торъ, по по-често.

Ний казахме за глинянитѣ земи, че трѣба по-често и по-дълбоко да са орятъ за да станатъ по сипкави, прѣзки и по-добри за обработваніе; но за пъсчливата пръстъ ще кажемъ, че не трѣба да са оре тъй често както глината, защото съ честото ораніе става по-сипкава, а отъ това и по-малко влага задържа, а отъ друга страна повече топлина поема, та изгаря растеніята. Но за таквази земя ще бжде много добръ ако са завлича съ *валъ*, за да са притиснатъ по-добръ еднакъмъ друга земнитѣ частици, и на този начинъ влагата ще са задържи повече време въ земята. На нѣкои мѣста и мжтъ обичай да пушатъ въ такива земи овце да пасжтъ.

На пъсчлива земя расте много буйно трѣва, за това и трѣба да са обработва добръ и редено таквази земя, защото ако не са обработва добръ и редовно, то трѣвулака и бондралака лесно ще задуши и удави сеидбитѣ.

Пъсчливата земя може да са поправи:

1) Съ павозваніе въ нея друга пръстъ, особено глиняна, черна пръстъ и т. н.

2) Съ тореніе съ влаженъ и изгнилъ торъ, както и съ свински;

3) Съ малко по-малко по дълбочко ораніе на орната земя, особено тогава, когато *подземтъ* е по-тежка земя;

4) да са остави таквази земя нѣколко години за паша, и

5) съ природно и искусвенно напояваніе, поливаніе (особенно ливади и пашни).

Варовита пръстъ.

Сѣкиму е познатъ варѣгъ (керечъ), и сѣкій знае, че той са прави отъ единъ видъ камъкъ, който са паряча варовитъ, като са пали, гори. Този камъкъ, като са растроши става на прахъ; а него могатъ да растрошатъ мразъ, водата, горѣщината, вѣтровецъ и т. н. Отъ този камъкъ е станѣла *варовитата пръстъ*, която, разбира са, са е смѣсена съ други видове пръстъ. Съка земя, въ която има повече отъ 35 на сто варъ, са нарича варовита. Другитѣ части на таквази земя могатъ да бждатъ: глина, пъсъкъ или иловица. Въ по-многого земи има и по нѣщо варъ, който е потрѣбенъ малко или много на растеніята за храна.

Много нжти са е забѣлявало, че въ орната земя, т. е. въ горнія катъ, който са обработва, не е бивала пръстѣта варовита, а подзема, здравата отдолу земя — варовита. Това очевидно явленіе е само при варовитата земя. Тѣй, при първобитната варовита пръстъ подземъ е винаги онзи камъкъ, отъ който е тя станѣла. (Нѣмцитѣ наричатъ този камъкъ: Muttergestein), а напротивъ орната земя е плитка. И това явленіе е причина, дѣто сж много сухи варовититѣ земи.

Отъ реченното са разбира, че варо-

впитатъ земя съ обикновенно доста трошливи, и за това могатъ да са обработватъ добръ и когато съ сухи, и когато съ нѣщо мокри. Ако са оре до като е юще много мокра, то са мажи и са лепи по ралото или плуга, по подиръ нѣколко дни са раздробява и става на прахъ; особено много са растрошава тогава, когато трае много време суша.

А защото са сгрѣва много бържѣ и прѣменината въ себе си топлина държи много, обикновенно са нарича топла земя. За това трѣба често да са тори съ якъ, говежди и свински торъ; защото много бържѣ смучи и топи тора, а безъ тореніе такива земи биватъ току-речи безплодни. Варовитата прѣстъ е бѣлизникава, или синкава, та на глѣдъ припчъ малко на глинява прѣстъ и распознава са най много по това, че голѣмитѣ буци и булвани, кога са оре въ мокро време, растрошаватъ са като току изсъхнатъ, а не оставатъ яки и сбити както на глинявата прѣстъ. За да са познае има ли варъ въ нѣкоя земя, то са испитва тѣй: земва са нѣкоя силва киселина, на пр. витріолъ, или пѣкъ якъ одеть, та са полѣе земята; ако има варъ въ тѣзи прѣстъ, то ще захвазе да шумти и да врѣ, и то толкова повече, колкото повече има въ нея варъ; защото киселината пѣди пѣзъ вара въздухообразното тѣло или вѣтъра, който са нарича възгледна киселина. Виждали сме на много мѣста да расте коприва, капинакъ; въ таквази земя има варъ. Юще и дѣто има много дребни охлючета, бѣли като варъ, тамъ земята е варовита, защото на тѣзи животни трѣба варъ за да си правятъ чурукиѣ.

Базахме по-горѣ, че варовитата прѣстъ изсъхва бържѣ и са растрошава, задържава въ себе си много топлина, то за да можемъ да я поправимъ, трѣба да ѝ навозваме глина, водень торъ, а при това и поливаніе съ вода. Или, да употребимъ сички овѣзи поправки, за които помепяхме, когато говорихме за поправаніето на пѣсчливата прѣстъ.

(Слѣдва.)

ОБРАБОТВАНІЕ НА ЗЕМЯТА.

Нѣма съмнѣніе, че обработваніето на земята е най-важната и главна работа въ земледѣліето, защото безъ него не бихме могли да имаме никакви храни, и можемъ смѣло да кажемъ, че живота на държавитѣ, на народитѣ са основава на ралото, на плуга. Отъ старо време юще като съ познали хората, че обработваніето на земята имъ принася голѣми ползи за живота, и като съ са увѣрили, че скотовѣдството само не може да отговори подпѣлно на сичкитѣ имъ нужди, напустнали не-престанното скитаніе отъ едно мѣсто на друго, което е познато подъ име номадски (катунарски) животъ, и си направили постоянни живѣлища, около които захванали да прекопаватъ земята, за да имъ растѣтъ най-добрѣ обичнитѣ растенія.

Нѣма съмнѣніе, че отъ най-напредъ земята са е обработвала съ мотика, търнокопъ, лизгаръ и т. п., и по послѣ преминавали отъ тѣзи прости орждія (сѣчева) на рало, плугъ и другитъ такива.

Най-напредъ хората съ обработвали малко питоми растенія, на пр. Римлянитѣ обработвали само пшеница и ячменъ; а защото населеніето е било малко въ сравненіе съ многото земъ, не имъ е трѣбало да обработватъ сѣка година сичкитѣ земи. Но като ги обработвали една година, оставали ги на цѣлини и преминавали на други, които не били отслабнали съ сѣдобитѣ. Но това бѣше во време оно, когато дѣйствиелната земя награждала изобилно човѣческитѣ трудове, и когаго не е трѣбало да са мѣняватъ растеніята на сичката земя, както въ наше време, но мѣнявали земитѣ.

Когато принесли пѣзъ Азія повече и разповидни растенія, които изисквали по-добро обработваніе, то трѣбало да са усъвършенствува и обработваніето на земята; а съ внимателното разгажданіе на природата, тѣзи наша най-добра учителка, земледѣлицитѣ забѣлѣзали, че на плитка почва (земя) можѣли да растѣтъ само о-нѣзи растѣнія, които имѣтъ кратки (къси) корени, додѣто растеніята, които имѣтъ дълги корени можѣтъ да растѣтъ само въ дълбоко изорана земя. И тѣй доиде до такова заключеніе, че трѣба да са оре дълбоко.

Съ усъвършенствуваніето на наукитѣ, особенно Физиката и Химіята, усъвършенствувало са е и обработваніето на земята; сега са е вече сѣки увѣрилъ, че преораваніето на земята доставя на растеніята не само мѣсто за растѣ, но отгова земята става по способна да може да пріема пѣзъ въздуха въздухообразна храна, а

скрититѣ въ земята било твърди, било въздухообразни хранителни за растеніята вещества, да се растварятъ, разлѣчватъ по-лесно и да могатъ да хранятъ растеніята.

Като говоримъ за обработваніето на земята, ний трѣба да кажемъ, що спада въ това обработваніе, и то е:

1. Ораніе, т. е. онязи работа, при която земята се рѣжи на бразди и се преобрѣща тъй, щото горнята ѝ страна да се преобрѣне долу, а долнята горѣ.

2. Диганіе съ лызгарь, съ който земята ако и да не се рѣже на бразди, но пакъ са преобрѣща добръ, и прѣстѣта се раздробява юще по-добръ биле отъ ораніето; защото тѣзи работа са извършва съ човѣшки рѣцѣ.

3. Окопаваніе, раздробяваніе, завлачаніе и други такива—работи, съ които може да се раздоби и размѣси много добръ земята.

4. Изравненіе на земята, т. е. пакъ завлачаніе, валяніе и др. т.

5. Чистеніе на пивитѣ отъ сичко онова, що пречи на растѣніята да растѣтъ и усѣиватъ добръ, като корененіе, ако има заостанѣли жили или корени, изхвърленіе камъни и т. н.

6. Изсушаваніе, ако сѣ земитѣ блатисты, мочурни.

7. Размѣсване една земя съ друга.

8. Сѣтва, т. е. сѣяніе на храниѣтъ и завлачаніе,

ОРАНИЕ.

Земята са оре: а) да стане рахла и сипкава, за да може въздуха свободно да влиза въ нея; б) да се покрива и зорава, тора и в) да се истребя и исчисти отъ буряна, бандралака, непотрѣбната трѣва.

а. 1) Съ ораніето земята са расгрошавана става сипкава, рахла, а като таква въздуха свободно и лесно да влиза въ нея, а това и трѣба да бѣде. Защо? Защото въ земята има хранителни вещества, съ които са хранятъ растеніята, а тѣзи храна съ дѣйствието на въздуха са преобрѣща въ въздухообразенъ, вѣтровитъ видъ, и растеніята тогава могатъ по-лесно да я поиватъ презъ коренитѣ си, а оггова и жетвата ще бѣде по-изобилна.

2) Въ рахла та земя могатъ водата и другитѣ растопени въ нея хранителни за растеніята частици по-лесно да пробѣятъ и отидатъ до коренитѣ на растеніята. Освѣтъ това и посявното сѣме, като има влага, може по-лесно и по-скоро да поипкне, защото безъ влага не поипква скоро, а като поипкне не може добръ да расте.

3) Въ чврста и яка земя коренитѣ на растеніята не могатъ да пробиватъ на дълбоко въ земята.

4) Съ ораніето могатъ лесно да се размѣсятъ съставитѣ, що са нампратъ въ горнитѣ натове на орната земя, съ съставитѣ що сѣ изъ подъ горніа катѣ.

б. Ако искаме да имаме полза отъ тора, съ който сме натопили пивитѣ си, то трѣба да са расхвѣрми еднакво и да са заоре, но не много дълбоко, 2 до 3 ний дълбоко до 4 прѣста, и то за това:

1) Дъждовната и сѣжната вода го расквасятъ и растваритѣ, и долнитѣ катови на орната земя могатъ да го поиватъ и предаватъ на растеніята като храна.

2) Торѣтъ не трѣба да са заорава на дълбоко и затова, защото въздуха не ще може да допра до него, та колкото е поплитко заоранъ тора, толкова по-лесно дохожда до него кислорода (единѣтъ съставъ на въздуха), раствари го, преобрѣща на храна за растеніята. а като са сгрѣе тора съ силата на кислорода, то са сгрѣва и земята.

в. Много годѣма щѣга (зарарь) прави на сѣидбитѣ буряна, трѣвулака, бандралака, непотрѣбната трѣва. Той, трѣвулака отзема храната на растеніята както и много мѣсто, дѣто сѣидбитѣ можѣхъ по-свободно да растѣтъ. За това сѣкій земеделецъ трѣба да са погрижи да го искорени и исчисти, а то може съ честото ораніе и др. Да са постигне това, то трѣба да държимъ слѣдущитѣ правила:

1) Никого да не са оре много мокра земя, защото мокротото ораніе не чисти трѣвата; зимно врѣме не е лошо мокротото ораніе.

2) Никого да не са оставитѣ стърнищата зимно време непреорани, защото не може да расте тѣй добръ трѣвулака на онязи земя, която е преорана есенъта или по-късничко.

3) Нива, която са оре дълбоко, въ нея не може да расте много непотребенъ трѣвулакъ: за това дълбокото ораніе е добро, както и много други юще добрини има то.

4) Честото ораніе помага тѣй сѣщо за истребяніето на трѣвата. Съ копаніето сѣ може истреби до нейдѣ трѣвата.

При ораніето трѣба да са слѣда:

1) Направленіето, посоката на браздитѣ (бразни);

2) Дълбочината на браздитѣ; 3) Широ-чината;

4) Времето за ораніе; 5) Повторителната орба;

6) Разнитѣ начини ораніе и 7) Познаваніето на разни плугове.

Посока на браздитѣ. Ако е нивата равна и ако е толкова широка колкото и дълга, то таквази нива трѣба да са оре отъ югъ (пладитѣ), къмъ сѣвѣръ и то за това за да може слѣнцето да грѣе и двѣтъ страни на браздитѣ. Ако ли е

ивната тѣсна, а пъкъ дълга, трѣба да са оре на дължина; но ако е стѣпна, направена, то трѣба да са оре, не на горѣ по стѣрмината, а полегато, и то отъ една страна за това, за да не са мори безъ трѣба добитѣка, а отъ друга да не отпа- сива водата много земя.

ЗА ЛИВАДИТЪ.

Измежду многото недостатѣци, които ги има въ нашето ступанство, едно отъ пър- вѣтъ мѣста зауземя и недостѣка отъ хра- на за добитѣка. Ако нѣма доста и добра храна за добитѣка, разумѣва са, че ще бѣ- де той по-слабъ, а и по-малко работна ще ни върше; ще дава по-малко и много по- слабъ торъ, защото слабата храна дава и слабъ торъ, а земята ако не са обработ- ва добръ и не са тори съ добъръ торъ, то не можемъ да взискваме отъ нея, а и не ще да награди трудовѣтъ ни, не ще да ни обогати. Отъ казаното излиза, че за да можемъ да обработваме добръ земята и да я торимъ съ добъръ торъ, то трѣба да имаме якъ и добръ храненъ добитѣкъ, а за да имаме якъ и добръ храненъ до- битѣкъ, то трѣба да имаме добра и до- ста храна за него, а да имаме доста и добра храна за добитѣка, то трѣба да имаме и добри пашни и ливади. Въ земе- дѣліето едно зло ражда друго и най-послѣ дохожда до пропаданіе и стѣснваніе; но ако са поправи едно зло, то подиръ него са поправя и друго, и трето, и т. н. Да ли не са намѣри нѣкой, който да не са е у- върилъ въ тѣзи истини? Сѣкій ступанникъ — земеделѣецъ трѣба да са увѣри, че безъ добра храна за добитѣка му, не може да напредува неговото земедѣліе въ ни- що по горѣказанитѣ причини. За това трѣба да глѣда, щото винаги да има въ изобиліе храна за добитѣка си.

По други страни, дѣто земедѣліето и скотовѣдството сѣ напредили, вѣщитѣ земедѣлци и скотовѣдци сѣ са погрижили най-напрѣдъ да си приготвятъ и осигу- рятъ доволно и добра храна за добитѣка, като поправили и поправятъ сѣка година ливадитѣ си да имъ даватъ повече и по- добро сѣно; а ако ли не сѣ имали доста ливади, посѣили сѣ и сѣятъ разни трѣви по нѣкоя частъ отъ нивитѣ си, като дѣ- телина (звѣзделъ) и др. т. Трѣвата или сѣното, което са коси отъ ливадитѣ, е най-добра храна за добитѣка, защото так- вази трѣва (сѣно) не е само отъ единъ видъ, но разни трѣви, въ които има и раз- ни хранителни за добитѣка частници. О- сѣилъ това ливадитѣ не пискватъ толко- на трудъ и разноски за ораніе и сѣице както за други растѣния.

Ливадитѣ сѣ най сигурното средство за произвожданіе храна за добитѣка.

Ливадитѣ ако и да не пискватъ много трудъ и разноски, но пакъ трѣба земе- дѣлца да са погрижи за поправеніето имъ, ако желае да покоси по-добро и повече сѣно. Ний знаемъ, че по насъ ливадитѣ не са косатъ повече отъ единъ пътъ на годината, но може би да са види чудно на нашитѣ земедѣлци, като имъ кажемъ, че по други страни хората косятъ лива- дитѣ си по два и по три пъти на годината.

Добрата земя и доволната влага сѣ е- дин отъ главнитѣ условія за добра ли- вада. Ако ливадитѣ нѣматъ влага, то тѣ губятъ своята вредностъ.

Долинскитѣ ливади сѣ най добри.

По други страни хората дѣлятъ ливадитѣ:

1. На природни, които никога не са орали.

2. Намѣнени, които са орали, та подиръ нѣкоя година са оставятъ пакъ за ливади, и

3. На искусствени.

Природни ливади. Добротата на природнитѣ ливади зависи отъ мѣстоположеніето и добрата земя. По-горѣ ка- захме, че долинскитѣ ливади сѣ най-до- бри. По насъ, баремъ колкото знаемъ, сѣ повечето такива. Ако са погрижимъ за по- правеніето имъ, ще добиваме три пъти по- вече сѣно отъ колкото сме добивали досега.

Трѣба винаги да са глѣда, щото никога да не биватъ такива ливади колянн, т. е. цѣлата ливада да бѣде обрасла на сѣ- кадѣ съ трѣва. Който е миналъ пролѣтно време по край нѣкои ливади, видѣлъ е да сѣ почърнели отъ къртиничини, забѣлзали е да има на много мѣста въ тѣхъ драка- лакъ, трѣнакъ, камъни, нѣкои въ вода потънали — мочурици и т. н. Отъ такива ливади не може да очаква човѣкъ и да са надѣва за много и добро сѣно, ако не знае и не са погрижи да ги поправя.

Ако има ями по ливадитѣ, трѣба да са изравнятъ съ прѣстѣта отъ къртиничитѣ, защото ливадитѣ трѣбватъ да сѣ равни.

Ако ли нѣма ями, къртиничитѣ не трѣ- ба да са оставятъ, но да са разрватъ по ливадитѣ съ мотика или лопата, защото съ това не само, че ливадитѣ ставатъ рав- ни, но юще и прѣстѣта отъ къртиничитѣ, като са разхвърля по ливадитѣ, служи като поправяніе, тореніе. Ако има камъни въ ливадитѣ, трѣба да са обиратъ и изхвър- лятъ, защото отъ една страна подъ камъ- нитѣ не растѣ трѣва, а отъ друга — са по- врежда косата, когато са коси. Тѣй сѣщо, ако има трѣнакъ или друго, трѣба да са изсѣче и изхвърли изъ ливадитѣ. Съ една рѣчь ливадитѣ трѣба да бѣдатъ чисти, ако искаме да покосимъ повече, двойно и трой- но, сѣно.

Мѣ п я е м и л и в а д и . Тѣз п л и в а д и с ъ , — както п по-горѣ въ раздѣленіето казахме, — таквизи, които сж оставятъ привременно за ливади, и подирѣ нѣкоя година са преобрѣщатъ пакъ на нива. Но ако ливадитѣ сж добри, то не трѣба да са прави тѣй. Ако ли сж обрасли съ много лоши трѣви, вредителни за здравіето на добитъка, то трѣба да са преораватъ и да са посѣиватъ съ нѣкоя сѣвѣда, та съ обработваніето на нивата, ще са повсичстватъ лошитѣ трѣви. За другитѣ подобряванія на тѣзи ливади има да са прави сжщото, което ще кажемъ по-долу за искусствениитѣ ливади.

Искусствени ливади Искусствени ливади са казватъ онѣзи, които отъ нива са преобрѣщатъ на ливади. Както казахме по-горѣ, че има ливади, които привременно са преобрѣщатъ на ниви, тѣй сжщо има и ниви, които лесно могатъ да са преобрѣнжтъ на ливади.

Мѣстоположеніето за искусствениитѣ ливади трѣба да бжде сгоднo, т. е. да бжде такова мѣста, която могатъ да са поливатъ. Да са поливатъ равниятѣ мѣста, това е твърдѣ мѣчно; най-сгоднo за това мѣста трѣба да бждѣтъ малко наведени — стрѣмни, дѣто текѣтъ води.

Това е на кратко раздѣленіето на ливадитѣ, което умнитѣ и вѣщи земледѣлци правятъ и постаживатъ съ ливадитѣ си споредъ както го изискватъ мѣстата. Но това е само раздѣленіето на ливадитѣ, а сѣга да видимъ какво трѣба да правимъ съ тѣхъ, за да ни даватъ по-много и по-добро сѣно.

Трѣба да знаеме: каква земя изискватъ ливадитѣ трѣви, за да могатъ по-добрѣ да растѣтъ на нея; трѣба да знаеме тѣй сжщо и за потребната влага, която юще повече успорива добрия растъ на трѣвата: трѣба да знаеме кога трѣба да са сѣе трѣвата; какво трѣба да бжде семето; колко семе да са посѣе: какъ трѣба да са постажива съ ливадитѣ; какъ да са торятъ: кога и какъ трѣба да са коси трѣвата за сѣно и т. и.

И тѣй вждаме, че за да бждѣтъ ливадитѣ ни добри и да ни даватъ по-много и по-добро сѣно, то трѣба да знаеме много.

Ний ще са постарамъ да порасправимъ на читателитѣ си за сѣка една отъ реченитѣ точки, и то за сѣка по времето ѝ.

Като поникнатъ свѣтитѣ трѣви, твърдѣ малко спущатъ главнитѣ жици, корени; но за това дребнитѣ, тѣнитѣ бато костмъ жилци пробиватъ много рано и скоро на сѣка страна въ земята; и тѣзи тѣнки жилци служатъ като уста на растеніята, презъ които уста смучатъ и пріематъ храната си изъ земята. Когато расте трѣвата, тѣзи жилци са умножаватъ се повече и повече, защото горѣ при възела на

тѣзи жилци, непрестанно израстватъ нови.

Защото жилциитѣ, дребнитѣ като космѣ коренчета, сж много нѣжни, то въ тежка и яка земя много мѣчно могатъ да пробиватъ и да са шпрятъ; за това трѣба винаги да глѣдаме, щото земята, въ която сж посѣяни и растѣтъ трѣви, трѣба да бжде сипкава и мѣка. За това най-добрѣ можемъ да са увѣримъ, ако поглѣдаме нѣкоя земл, въ която растѣтъ трѣви. Въ сипкавата земя ще намѣриме винаги по-добра и по-сочна трѣва, а въ твърдата и яка земя — по-слаба. То е общо правило токурѣчи за сипки трѣви; има, разбира са, и исклученія, както ще видимъ по-послѣ, защото има трѣви, които искагъ много влага; има които искатъ суха земя, а има на противъ и таквизи, които растѣтъ най-добрѣ въ блатисти мѣста и т. и.

Нято едно земледѣлческо растеніе не изисква толкова влага, както трѣвата; за това може най-лесно да са увѣри човѣкъ, ако пустыи вода изъ нѣкоя рѣка да залѣе едно ларче ливада, ще заблѣжи послѣ, че трѣвата на залѣтата ливада имаго-лѣма разлика отъ трѣвата на незалѣтата. Само нѣколко вида трѣва обичатъ суха земя.

Най-послѣ, можемъ да кажемъ, че умѣренната влага е най-добра за ливадитѣ. А дѣто нѣма влага, тамъ трѣба да са по-прижимъ да доставимъ съ искусственъ начинъ. (Слѣдва.)

РАЗНИ.

— Имаме честта да пріедемъ отъ нѣкои Читалица и частни лица писма, съ които ни сърадватъ и насърчватъ въ предприетото ни дѣло — да издаваме «Ступанъ.» Ний отъ сърдце благодаримъ публично на тѣзи наши родолюбиви съотечественици за тѣхнитѣ кѣмъ насъ насърчванія и ги увѣряваме, както и сички други, че ние отъ наша страна ще са стараемъ, щото листа ни да бжде, колкото е възможно, по-ползень за народа ни. Ний сме рѣшили съ Божіята воля, както и да е, да искараме годината съ Ступанъ, та дано даде Богъ да захванемъ и втората година съ по-честото му издаваніе и уголъмяваніе!

— (Насажданіе яйца подъ кокошка или други пернати животни). Като наближава времето да са насаждагъ кокошкитѣ да мѣтятъ, ще-споменемъ, че най-добри яйца за мѣтеніе сж онѣзи, които сж най-тежки, защото е доказано, че отъ тѣжкитѣ и голѣми яйца винаги са излизватъ и излизватъ по-голѣми и по-здрави пилета, пежели отъ малкитѣ. Въ Англія, дѣто домашнитѣ пернати животни са охраняватъ добрѣ, ступанкитѣ отиватъ да насаждагъ яйца съ терезинъ въ рѣка. Комуто са види това чудно, той нека избира за това яйцата баремъ на ско.

ПО СКОТОВЪДСТВОТО.

Въ притурката на 1. и 2. книжка „Ступанъ“ казахме каква важностъ има скотовъдството, какви ползи могатъ да са очакватъ отъ него и т. н.; а сега ще притуримъ юще, че трѣбать и *знанія*, умѣяніе въ отхранваніето и въденіето на добитъка. Но нека по-разгледаме какъ са отхранва по насъ младія добитъкъ.

Отъ отхранваніето на добитака, до като е юще младъ, зависи добрія успѣхъ и напредваніе въ скотовъдството. Но по насъ щомъ са отеле младо теленце, тутакси хвърлятъ конопецъ на врата му, и го вържатъ на нѣкое гѣсно мѣсто, дѣто едвамъ може да са мърда. Сѣко добитъче, когато е здраво, иска да ходи насамъ пататъкъ, иска да скача, да са мърда свободно, защото тѣзи условія сѣ нужни, ако искаме да имаме якъ и здравъ добитъкъ.

Сѣкій ступанинъ трѣба да са е увѣрилъ отъ собственія си опитъ, че добитъка, когато е свободенъ, много му е по-добрѣ, отъ колкото ако цѣла година е вързанъ за яслигѣ. А отъ какво произлазя това? Отъ свободното движеніе, мърданіе насамъ пататъкъ и отъ чистія въздухъ. Защо отслабва добитъка зимно време? Не ли затова защото е цѣла зима въ затворъ?

Казахме, че младія добитъкъ не трѣба да са върже много отъ рано, и добрѣ би сторили нашитѣ ступани, ако не би вързвали младитѣ добичета барежъ до тогава, до като спанатъ на една година. Това е за говедчетата, но за коньегѣ юще повече. Кончетата трѣба да ходятъ безъ юларъ повече отъ една година; за тѣхъ трѣба да има

ограда, дѣто да могатъ свободно и по волята си да тичать и да си играять.

Трѣба да обърнемъ вниманіето на нашитѣ ступани на една важна точка — на *чистотата*, която е едно отъ най-важнитѣ условія за доброто здравіе на добитъка.

Най сѣгнята сиромашкиня знае, както и най-богатата и благородна госпожа, че за да расте по-добрѣ и за да бѣде по-здроаво дѣтето ѝ, трѣба да са кѣпи и държи чисто, — а безъ смѣніе ще и да прави това сѣка майка, която обича чадото си. Сѣщото може да са каже и за добитъка: ако желаемъ да имаме хубавъ, якъ и здравъ добитъкъ, то трѣба, освѣнь доброто храненіе, да глѣдаме да са държи и въ чистота.

И самата свиня, за която казваме, че е най-нечиста, слѣдъ като са утѣрвали въ нѣкоя типъ или друга нечистота, отива да търси по-сѣвѣта бара за да са понзміе; по чистотата за младія добитъкъ е юще и за това нужна, защото лесно са навѣжда гадъ въ него. А какво да кажемъ за чистотата на нашія добитъкъ? Влѣзни въ единъ хлѣвъ (ахъръ), и що ще видишь тамъ? Ще видишь както старія добитъкъ, тѣй и младитѣ тѣлета потѣпжли до колѣнѣ въ лайна. Сѣкій ступанинъ трѣба самъ да нагледва добитъка си, защото трѣба да знае, че *едно господарско око струва повече отъ двѣ слугински рѣчи*.

Освѣнь речепнитѣ, младія добитъкъ трѣба да са храни по-добрѣ и съ по-добра храна, защото ако не са храни отъ младостъ добрѣ, то ще запусталѣ, и послѣ мжчно ще може да са поправ. Но не е доста само да имаме много храни за добитъка, а трѣба да зна-

*Вестникъ
Сѣвернаго
Морскаго
Флота
1884
Младіи
Добитъкъ*

еме и какъ да я употрѣбяваме, какъ да постѣпваме съ храненіето и т. н. За това има правила, опитани отъ много-годишнитѣ и дѣлаги опити отъ хора учени и вѣщи по скотовѣдството. Ний ще изложимъ пѣколко общи правила за отхранваніето и въденіето на домашнія ни добитѣкъ, — правила, които сѣкій ступаннинъ трѣба да знае, ако желае да има полза отъ добитѣка си, какъвто и да би билъ той.

КАКВО ИМА ПО СВѢТЪТЪ.

Индійските орѣхчета и карамфилтъ, тие драгоценни произвѣдения на далечна Индия, сж биле извѣстни въ Европа още тогава, когато тѣхното отечество е било още покрито подъ темната неизвѣстность. Тие меризливѣ плодове сж са донасяле отъ арабските търговци и отъ мореходците въ Египетъ; а отъ тамъ сж са разнасяле отъ венецианците по сѣчка Европа. Разбира се, че въ онова време тие плодове сж са продавале по твърде голѣма цѣна. Когато Васко-де-Гама открилъ морскиятъ пътъ подъ южниятъ край на Африка (въ 1498 г. и когато слѣдъ нѣколко години (въ 1511 г.) португалците откриле Молукк, то тая важна търговия влѣзла въ тѣхните рѣце. Владичеството на португалците са е продължало не твърде дълго време: тие сж биле принудени да дадатъ дървенство на холандезите. Холандезите въ твърде кратко време завладѣле почти сѣккиятъ Индійски океанъ. Въ 1605 г. тие изгониле португалците изъ Амбонна; а въ 1621 г. сѣчките Молукки подпаднале подъ тѣхното владичество. Слѣдъ 25 години тие превзѣле и островъ Цейлонъ. И така, само холандезите сж имале право да даватъ на Европа канела, карамфилъ и индійски орѣшкѣ. Тука сжмъ длъженъ да ви кажа и това, че холандезите сж употрѣбляле своята власть сжвсѣмъ безумно. Намѣсто да залѣгнатъ за размноженіето на тие величественни растенія, тие обявили война на природата и старале са да се ползватъ само тие отъ нейните богатства. Тие са дѣле подо-

бни дървенца само на опредѣлено мѣсто, което принадлежало на холандезското правителство и което са купувало отъ различни прекупци (арендаторе). Множество холандези ходиле изъ шумците съ брадвата въ рѣка и истрѣбляле тие невинни дървенца, чегато тѣхниятъ цѣвгъ и тѣхните плодове сж заключале въ себѣ си най-страшната утрова!

И така, индійскиятъ орѣшникъ са е разсаждалъ на малките острови Вауд-Лонторъ и Подо-Ау, а карамфилното дърво само на о. Амбоннъ. Твърде чѣсто холандезите ходиле по другите Молукскіе острови и истрѣбляле горевазанните дървета. Тая търговия ги е накарала да покоратъ и сѣсѣдните острови. Трѣба да кажеме това, че холандезите сж са обхождали съ тамошните жители твърде безсовѣстно, проливале цѣли рѣки невинна крѣвь, имале продължителни и неуморими свирени войни и истрѣбили цѣли народи. И сѣккото това е ставало само за туй, за да не пресадатъ тие полезни растения на друго нѣкое мѣсто и да са не обогати другъ нѣкой народъ. А знаете ли какво казва пословицата? — „Сѣко насиліе и сѣка сила иматъ свой край и свои побѣдителѣ.“ Ако хората и да оставяле холандезите да правятъ различни злоупотрѣбленія, то дивниятъ глѣбъ имъ излѣзалъ на срѣща и побѣдилъ сѣчките тѣхви войници, темници и топове. Той хвъркати неприятель дохождалъ твърде свободно въ холандезските владения кжсалъ отъ дърветата индійски орѣшкѣ и носилъ ги по другите страни и на другите народности. И така, глѣбътъ е направилъ голѣмо зло на холандезите и голѣмо добро на другите народи. Когато прочете човѣкъ нѣжестествията на различни учени мже по Молукските острови, то са чуди, какъ и на тие острови не е произлѣзло онова, щото са случил на о. Цейлонъ и на мисъ Добра Надѣжда!

Ако годината бивала плодородна и ако индійските орѣшкѣ са раждале много, то за да не станатъ евтини, холандезите твърде чѣсто изгариле „изобиліе“. Французскія нѣжестественникъ Бомаре ни разказва, че той видѣлъ какъ въ 1760 г., на 10 Юния, въ Амстердамъ изгориле е-

Богомир.

динъ годѣмъ купъ меризливи плодове, която бле оцѣненни за 8 милиона франга. „Благовоишего отъ тоя царственъ костеръ (le bûcher) надви на по-малко-приятните испарения, които са повдигатъ изъ каналите канали на холандезската столица, и рѣки отъ благовоино масло потѣкоха подъ краката на зрителите, както тѣче и сѣка кална помва,“ говори Бомаре. Правителството запрѣтило на народътъ да са навожда, за да не избави нѣкоя канка или да не спаси нѣкое орѣхче отъ огнения изгрѣбатель. Ако въ сегашните времена и да са не случватъ подобни урбани, но холандезите се още държатъ тая важна търговия въ своите рѣце и правятъ съ нея доволно голѣми злоупотребления. Така, наприимѣръ, холандезското търговско общество купува отъ васалните кизове тие меризливи плодове твърде египно (цѣната е опредѣлена отъ правителството); а продава ги тройно по-скъпо.

Карамфилното дърво (*carvophylus aromaticus*) е отъ семейството на мъртовите дървета. Продълговатите и вѣчно зелените листе на това прекрасно растение приличатъ на лаврови. Цвѣтътъ му висп като грозде при крайтъ на сѣка пърчопца и има темночервена „чашичка“ и ален перца. Когато тие перца захванатъ да падатъ и щомъ захване да са образува плодътъ, то тоя цвѣтъ са кѣса, суши са на сяжницето и продава са подъ име карамфилъ. Ако тие плоди да би биле оставени на дървото повете отъ колкото трѣба, то не биле вече за нищо и за никакво. Вжтрѣшните семена са увеличаватъ, ижичката са пуква и изъ нея излази сичката меризма.

Трѣба да кажеме и това, че на това дървце мереше не само цвѣтътъ, но и листата. Тие иматъ и еднакавъ вкусъ. Нищо на тоя свѣтъ не може да са сравни съ оние райски градини, които сж насадени съ карамфилни дървенца. Въ тие дървенца са сжеднива сичката растителна красота. Погледайте на тѣхната гиздава вписочина, на тѣхниятъ хубавъ видъ, на тѣхните роскошни листе, на тѣхниятъ райски цвѣтъ, на тѣхната опияняюща меризма, съ която са напжлва сичката атмосфера, и сжединете сичкого това заедно,

ако само желаете да си сжставите понятието за тоя рай. „Когато преминахме презъ една тѣснина (кансура) която са намираще между двѣ бърда, говори Хамброкъ, то изведнашъ са намѣрихме въ нѣкакавъ си вжлшебенъ рай. Налѣво и надѣсно отъ нашата пжтечка, по равнините и по склониците на бърдата бѣха послани келвие отъ карамфилни дървета. Тие зелени и гиздави пирамиди, съ своятъ като кичуръ отъ грозде цвѣтъ, сж неописанно прекрасни. Лесно-подвижните листе на тие вжлшебни дървенца са людѣтъ отъ най-малкиятъ вѣтрецъ и прибавляватъ на райската картина нѣкаква си изжирѣдна прелестна легкота, която уносете са нарича грация. Около тие вжлшебни полета са намира живъ стоборъ отъ тржиливи а гави, а надъ растителното море са людѣтъ високите корони на кокосовите, на арековите и на саговите палми. Близо до колпите на тамошните жители вжзвншава своята кичеста глава, заедно съ спжкниятъ бананъ, съ чудесната мангостана и съ множество други прекрасни плодови дървета, — шоколадното дърво, което е донесено на востокъ изъ Америка.“ Не зная други какъ, а азъ би желалъ да поживѣя въ тие райски градини баремъ нѣколко минути и да занеса въ рай или въ адъ какво-годе добро вжспомянанне за нашата земя!

Карамфилътъ сждържа въ себѣ си голѣмо количество ефирно масло. Това растение е до толкова нѣжно, щото не може да расте на сѣкаде и на сѣко мѣсто. Ако то и да е насадено вече на Голѣмите-Зондски острови и въ Кохинхина, но цвѣтътъ на тие дървета нѣматъ опзи вкусъ и онай меризма, каквито има цвѣтътъ имъ на Молукските острови, дѣто това дърво расте даже и въ дино сжстояние. Въ сегашно време карамфилното дърво е насадено още на о. Цандибартъ, на о. Бурбонтъ, на Тринидадъ, близо до Каенна и пр., но Амборина се още остава пжрва въ това отношение, защото нейниятъ карамфилъ е и по-добаръ, и по-изобилень. Тоя островъ дава ежегодно около единъ милионъ фунта (350 хиляди оки) карамфилъ.

(Продължава са.)

КАКВО ИМА ДА РАБОТИ ЕДИНЪ СТУПАНЪ ВЪ МЪСЕЦЪ АПРИЛИЯ.

Въ този мѣсецъ трѣба да побързашъ да довършиши опъзи работа, която трѣбаше да извършиши въ мѣсецъ Мартъ, а не си сварилъ. Ако не си можилъ да сѣмеш минжлія мѣсецъ, то сѣй сега, но побързай. Чисти ливадитѣ отъ дракалака и непотрѣбнія трѣвулакъ, ако искашъ да расте добро сѣно на ливадитѣ ти.

Около Гергѣовъ день трѣба да са посѣе кукуруза (мисиръ) и да са насадятъ картофлитѣ (барабой), защото, ако са посѣятъ по-късно, ставатъ много по-лошави. За сѣянiето на кукуруза расправяме по-долу въ особенъ членъ. Картофлитѣ ако и да не са сѣятъ iо-ще по насъ тъй много, както по други страни, но защото захванахме да ги сѣмеш и вiй по малко, не ще бжде излишно да споменемъ нѣщо и за тѣхъ. Земята, въ която са е накаршилъ нѣкой да сѣе картофи, трѣбало би да са оре iо-ще есенесъ, и то дълбоко, защото картофлитѣ не могатъ да растятъ добрѣ гъ плитко изорана земя. Аколи не е можилъ нѣкой да преоре есенесъ пивата, въ която ще сѣе на пролѣтъ картофи, то пека я преоре сега тукъ-таки въ началото на този мѣсецъ, по Гергѣовъ день да са преоре iо-ще единъ път и въ сжщого време да са посади.

И грахътъ са сѣе прѣзъ този мѣсецъ, по не би било злѣ, ако би са посѣялъ минжлія мѣсецъ; въ този мѣсецъ са сѣе и лѣщата, най-добрѣ по Гергѣовъ день. Деньтъ и конопитѣ трѣба тъй сжщо въ този мѣсецъ да са сѣятъ. По насъ са сѣятъ повече конопитѣ отъ колкото лѣва. Земята за конопи трѣба да е плодна. Колкото повече торъ хвърлишъ въ земя за конопи, толкозъ по

добри ставатъ. За конопи трѣба дълбоко да са оре, защото иматъ дълги корени. Ако сѣе нѣкой конопи само за семе, то трѣба да ги сѣе рѣдко; а ако иска да извади отъ тѣхъ концѣ, прѣжда, то трѣба да сѣе семето на гжсто; зацо рѣдко насѣянитѣ конопи раждатъ и даватъ повече, по-хубаво и тежко семе, а гжсто посѣянитѣ — добри и яки концѣ, прѣжда.

Ами въ градинитѣ, въ багчитѣ, колко работа има прѣзъ този мѣсецъ! Трѣба да са прекопаятъ и здробятъ буцитѣ на лѣхитѣ, на които ще са сѣятъ и разсаждатъ зеленчуци. Бобъ, грахъ, бизеля, спаякъ и т. н. трѣба непременно да са посѣятъ въ този мѣсецъ. Ако е времето хубаво и топло, подиръ Гергѣовъ день могатъ да са сѣятъ краставици, тикви, дини и пѣпени; тѣ могатъ да са сѣятъ и по напредъ, но това време е много по-сигурно. Отъ динитѣ и краставичитѣ не трѣба да са посѣе сичко семе, що има нѣкой, но да са остави половината, та ако са случи да измръзне посѣянзото, да са посѣе друго.

Опъзи вошки (дървета), които сж садени есенесъ или тѣзи пролѣтъ, трѣба да са поливатъ, когато е суша.

Расадътъ, който са е сѣялъ на лѣхи (расадници) въ мѣсецъ Февруарія, може сега вече да са разсажда, защото, ако е добрѣ надгледванъ, до сега би могълъ до толкозъ да нарасе, што да може да са разсажда.

Въ този мѣсецъ трѣба често да са изважда добитѣка изъ хлѣва, дѣто е държапъ цѣла зима; хлѣвоветѣ трѣба колкото са може по-често да са провѣтрятъ и два пъти на день да са чистятъ.

Мрого е добро; и за здравіето на нашія добитѣкъ полезно, ако са размѣсва сухо сѣно съ трѣва, — както споменѣхме въ минжлія мѣсецъ, — и

да са храни добитъка изнай-напредъ тѣй, защото ако са промени изведнѣжъ отъ суха слама на зелена трѣва, то много вреди на добитъка.

Който желае да му са отеле кравата по иджій мѣсець Януарія, — както искать нѣкои, — могатъ въ този мѣсець да пущать кравитѣ на бикъ.

Ако бжде времето хубаво и топло, трѣба да са къпятъ овцетѣ, та когато са стрижать да са добіе чиста вълна; защото сѣкій търговецъ ще плати поскъпо за чистата вълна.

По това време са измѣтватъ пернатитѣ домашни животни; тѣ (малкитѣ) трѣба да са пазятъ добръ отъ студъ и да са пущать вънъ да ходятъ само тогава, когато има слънце и е времето топло.

По други страни въ този мѣсець не ловятъ раки, защото си хвърлятъ иската (хайвера).

Който има пчели, трѣба сега да са погрижи да намѣсти тръпигѣ на такава мѣсто, дѣто пчелитѣ ще могатъ да намѣрятъ най много храна. Най голѣми непріатели за пчелитѣ сж сега ластавицитѣ, защото ги ядятъ; за това трѣба да ги пазиме.

ЗА КУКУРУЗА.

Пшеницата и кукуруза (мисиръ) сж двѣ най главни храни, сеидби, които нашия народъ сѣе най-много. За пшеницата ній ще говоримъ, когато му е времето; а сега, защото приближава времето да са сѣе кукуруза, ній ще по-раскажемъ на читателитѣ си каква трѣба да бжде земята за кукурузъ, кога и какъ да са оре, подиръ коя сеидба расте кукуруза най-добръ, кога и какъ трѣба да са сѣе и т. н.

При кукуруза е това добро, че той расте въ сѣка земя, която е само до-

брѣ орана и обработена, а изобилно и богато награждава оногози земледѣлеца, който натори пивата си за мисиръ. Има пѣсчлива прѣстъ, на която не може да расте добръ нито пшеница, нито ечемикъ, но, ако са натори и проре добръ, кукуруза расте много добръ.

Но при сичко това пакъ има нѣкои условія за земята, въ която ще са сѣе кукуруза, именно:

1. *Земята, на която ще са сѣе кукурузъ, трѣба да бжде суха.* Нищо друго не пречи толкова въ раста и дозрѣваніето на кукуруза, колкото засто-ялата вода. Въ мократа земя кукуруза боледува непрестанно, малко копанни прави, които не могатъ никога добръ да дозрѣятъ. Мокритѣ и много влажни ниви не сж никакъ добри за кукурузъ, защото много пѣти са случави, щото въ таквази земя посѣянното семе изгнива преди да изникне.

2. *Земята, на която ще са сѣе кукуруза, не трѣба да бжде само чиста-иловица.* И то за това, защото тѣзи земя, ако нѣма доволно варъ и сжразмѣрно пѣськъ, както знаемъ въ голѣмата горѣщина закорави и са пука, а земледѣлеца не е въ състояніе да я обработва съ мотика, камо ли съ рало или плугъ. Чистата иловица не пропуска водата, която са е набрала горѣ, и жилитѣ, дребнитѣ коренчета гніятъ. Пос-добръ ще бжде да са посѣе въ таквази земя бобъ или пшеница.

3. *Земята, на която ще са сѣе кукурузъ, трѣба да бжде изложена добръ на слънцето.* За да дозрѣе добръ кукуруза, трѣба да има голѣма топлина; за това е нужно, щото пивата, която е засѣяна съ кукурузъ, да бжде изложена на слънцето отъ сутринята до вечерята. За дозрѣваніето на куку-

руза пречатъ и дърветата, зданіята, въобще сяко, що прави сѣпка.

4. *Земята, на която ще са сѣе кукурузъ, трѣба да не бѣде дива — зарасла съ трѣвулакъ.* Ако нивата, която е посѣяна съ кукурузъ, е обрасла въ много трѣвулакъ, то този трѣвулакъ отузима храната на кукуруза, който става слабъ и не дава никакъвъ плодъ. Това зло може да са избѣгне, ако есенно време са преоратъ дълбоко онѣзи ниви, които мислимъ да посѣемъ на пролѣтъ съ кукурузъ. Съ малко думи: кукуруза расте добръ въ лѣка сипкава земя, по не въ сипкава-пѣсчлива земя, а добръ приготвенъ чернотъ. Съ малко думи речено: кукурузътъ расте и ражда добръ на сѣка земя, която е добръ обработена и която може добръ да са обработва.

Колкото по-много са натори нивата, на която ще са сѣе кукурузъ, толкова е по-добръ; а най-добръ е, ако са изнесе тора есенно време на нивата и са заоре, тъй щото да изгние презъ зимата; по може да са тори и тогава, когато наближи да са сѣе кукуруза, само са е забѣлявало, че въ този случай пѣкой и други мисирь бодедува отъ *гласне*, за която ще говоримъ по-послѣ.

Кога и какъ трѣба да са оре за кукурузъ? Онѣзи нива, която мислимъ да посѣемъ съ кукурузъ, трѣба юще есенно време да са преоре, щото презъ цѣлата зима да стои изложена на слънцето, мразъ, вѣтъра, снѣга и дѣжда. Ний само напомниме на нашитѣ орачи, че много по-добръ ще бѣде овзи кукурузъ, който ще са посѣе въ нива, която е юще есенесъ преорана. Ний тука пѣма да расправяме на нашитѣ земледѣлци за ползата на есенското ораніе, защото не му е времето сега,

но като наближи есенята; а сега ще забѣляжимъ само, че която нива е преорана есенесъ, въ нея трѣба да са сѣе кукурузъ, и то сега на пролѣтъ да са преоре единъ пѣтъ, и когато са сѣе юще единъ пѣтъ.

За кукуруза трѣба да са оре дълбоко, защото само въ дълбоко преоранната земя може добръ да расте и дълбоко да пуца коренитѣ си. Отъ казанното са види, че за да наберемъ много повече и много по-добръ кукурузъ, то трѣба добръ да са натори земята (нивата) и дълбоко да се оре.

Овкій орачъ знае, че кукурузътъ расте най добръ на онѣзи нива, която е била на угаръ; но той расте добръ тъй смѣно и подиръ сѣка една сѣидба, особено подиръ онѣзи, която са е оковавала презъ минжлата година.

Подиръ кукуруза расте винаги добръ сѣка сѣидба. По насъ повечето подиръ кукуруза сѣятъ жито, пшеница, и иматъ право, защото пшеницата, ако не са сѣе на угаръ, подиръ кукуруза най-добръ расте и са ражда.

Не е възможно да са опредѣли точно времето за сѣкадѣ кога трѣба да са сѣе кукуруза, защото това зависи отъ мѣстоположеніето, а особено отъ времето. За по насъ пай-добръ ще бѣде, ако са сѣе кукуруза 14 дни преди Гергійовъ день и 14 дни подиръ Гергійовъ день; въ студенигѣ земи по-късно, а въ топлигѣ по-рано, защото, ако стои много време въ студена и мокра земя, ще изгние. Винаги ще бѣде добръ да са сѣе кукуруза тогава, когато земята са е вече прилично сгрѣла, за да може по-скоро да поникне зърното; защото многото влага не поврежда толкова кукуруза когато е изникнѣлъ, както го поврежда до като е юще въ земята — неизникнѣлъ. Въ неговото отечество (Америка) държатъ

това правило: Когато захванатъ ябалкитѣ да цвѣтятъ, тогава сѣятъ кукуруза.

Кукурузътъ са сѣе на нѣколко начина, по по-добъръ начинъ е този: орачѣтъ слѣдъ като преоре нивата, да земе мисиря и да трѣгне по сѣка трегя бразда, която на незавлечена нива са лесно познава, та на сѣкий раскрачъ да удари съ десната си нѣта въ земята и въ тѣзи дупѣа да пуца по 2—3 зърна, които съ прѣститѣ на лѣснѣа си кракъ да зарови съ земя (прѣстъ). Когато са насѣе по този начинъ нивата, тогава да са завлече и изравни съ една трънева брана:

Да са сѣе кукурузъ съ мотика е добро, но е трудно и бавно; това може да са препорѣчи за малка работа, напр. въ градини.

Сѣяніе съ машини е много добро, но нашитѣ земледѣлци нито ги иматъ, нито пѣкъ би знали да ги употрѣбятъ. Ще поговоримъ и за тѣхъ въ единъ членъ.

Когато са сѣе кукуруза трѣба да са внимава, щото да не са засѣва много дълбоко въ земята; най добръ е ако лѣжи 2—3 прѣста на дълбочина въ земята, защото тогава е и отъ птицитѣ осигоренъ.

За да може да са спазе посѣяното кукурузено зърно отъ птица, червен и бубулечки, най добро срѣдство е това: преди да посѣеши семето, намѣкри го въ вода, послѣ го размѣси съ пепель, и тогава го посѣй. Това не само че го запазва отъ горѣазанитѣ вепріатели, но юще и по-напредъ, по-сигурно изниква. Нѣй ще са повърнемъ да поговоримъ и за обработваніето на кукуруза, когато приближи времето за това; а за сега ще кажемъ на нашитѣ земледѣлци, че ако желаятъ да набератъ идущата есенъ повече и по-добъръ кукурузъ, то нека прочетатъ съ вниманіе това, що

пишимъ за кукуруза, и да постѣпватъ тѣй, както имъ са казва.

ЗА ЛОЗЯТА.

Лозарството е едно отъ главнитѣ клонове на нашето ступанство и индустрія. Има по насъ мнозина, които са поминаватъ и хранятъ само отъ лозята си. Нѣй не можемъ да са оплачемъ отъ земята си; тя е добра както за сички полски сѣидби, тѣй и за лозя, но за жалостъ не умѣеме какъ повече да са ползуваме отъ богатствата, съ които природата ни е надарила. Чехскійтъ прочутъ економъ Г. Хорски е казвалъ, че Българитѣ, ако би знаели да обработватъ лозята си както трѣба и да правятъ виното си по-добъръ, то само отъ тѣхъ (лозята) можѣли би да са обогатятъ.

Но както и да е, време е вече да разберемъ и нѣй Българитѣ, че трѣба да поправимъ както лозята си, тѣй и другитѣ полски и домашни наши работи; а това можемъ да постигнемъ, ако са съобразяваме съ новата по тѣзи частъ наука, съ новитѣ опити, които вече са испитали учени и вѣщи хора.

Онзи, който желае да му са наплати добръ труда и капитала, що е вложилъ въ лозята си, не му е доста да ги преконае два пѣти, послѣ да скрѣсти ръцѣ и да чака само за берба. Ако пѣкой е тѣй работилъ, и са е случило да набере повечко гроздѣе отъ други години, той трѣба да отдаде това на случая.

Нѣй сме имали случай да видимъ и такива наши лозари, които като видятъ, че лозята имъ не родили много една година, прекопаватъ ги само единъ пѣтъ и послѣ ги оставятъ да заглѣхнатъ въ трѣвулакъ. Ако го попиташъ, защо не си преконае баремъ единъ два пѣти юще лозѣето, той ти отговаря, че ако го конас повече, то не ще си плати нито работата, нито разносикѣтъ. Таквизи лозари, които обработватъ лозята си само една година, или само тогава, когато видятъ, че на чуканитѣ има гроздѣе; а ги оставятъ необработени и о-

брасли въ трѣва, когато видятъ, че нѣма много гроздье, то таѣнизито нека не очакватъ и не са надѣватъ да набератъ много гроздье и за иджичитѣ други години.

Лозата е многгодишно растеніе, така и да видимъ, че една година не ще ни награди труда, то не трѣба да са оставя лозѣто необработено, по да го обработваме тѣй, както да ема най много гроздье, а че идущата година ще ни награди двойно и тройно за труда и разпоскитѣ, които сме направили миналата година.

Колкото повече са копае едно лозѣ, толкова повече и по-добро гроздье дава. А защо това бива тѣй? Ето за що: съ честото и дълбоко прекопаваніе са размѣсва земята, рахли са и става като глѣба (суперъ), презъ която могатъ лесно да пробиватъ въздухообразнитѣ газове (вѣтровита за растѣніята храна, която са намира въ въздуха), които умножаватъ въ земята храната за растѣніята, и т. п. Освѣнь това, въ въздуха има едно такова въздухообразно тѣло, което са казва *въгленна киселина*. Тѣзи въгленна киселина става отъ гореніето, отъ диханіето на животнитѣ и т. п., и е отровна за човѣка и другитѣ животни; но за растѣніята е много добра храна. Когато е земята прекопана, рахла, то тѣзи въгленна киселина пробива въ нея, и освѣнь дѣго разтваря, раздѣчва, нѣкой хранителни за растѣніята вещества, които са намиратъ въ земята, по іоше и тя сама (въгленната киселина) служи за храна на растеніята, и презъ коренитѣ на лозата огива въ гроздѣто, въ което тѣзи киселина са преобрѣща на захаръ и прави гроздѣто по-добро и по-сладко. А колкото повече захаръ има въ гроздѣто, толкова по-добро става виното. За това сѣкій може да са увѣри, ако направи единъ опитъ тѣй: въ едно и сѣщо лозѣ да прекопае едно малко парче единъ или два пѣти презъ лѣтото; до сѣщото парче да прекопае друго, пакъ толкова голѣмо, три пѣти и трега—четири пѣти, та ако е нагребено іоше по-добрѣ, и когато оздрѣе

гроздѣто ще забѣлѣжи една голѣма разлика както по количество, тѣй и по качество.

Нека нашитѣ читатели си напомнимъ приказката за *скритото съкровище* (богатство), която приказка ни приказва за еднѣ селенинѣ, който малко преди смъртѣта си повикалъ тримата си синове и имъ казалъ: драги дѣца, нѣмамъ нищо друго що да ви оставя подиръ смъртѣта си, освѣнь тѣзи колибка и лозѣто, що имаме. Но въ това лозѣ има скрито съкровище. Копайте го съ трудолюбіе, и ще намѣрите съкровището. Подиръ смъртѣта на бащата, синоветѣ съ пай-голѣмъ трудъ прекопахъ цѣлото лозѣ, но не намѣрихъ нито злато, нито сребро. Но лозѣто като са бѣше обработвало тѣй добрѣ, роди толкова много гроздье, щото сички зачуди. Тогавъ чакъ разбрали какво е некалъ бащата да каже съ това скрито въ лозѣто съкровище.

Ний ще дописваме сегисъ тогисъ цѣщо и за лозарството, което както казахме не малко ще ни обогати; а за сега свършваме, като обръщаме вниманіето на нашитѣ лозари върху резидбата.

Молимъ най-убѣдително нашитѣ настоятели и спомоществатели да благоволятъ и да ни внесатъ стойността за „Ступанъ.“ Молимъ тоже и онѣзи читалища и частни лица, до които сме испращали до сега „Ступанъ,“ да ни отговоратъ и внесатъ паритѣ, или баремъ да ни върнатъ листоветѣ, за да не правимъ напрасно разноски и не да пращаме и за напредъ листове.

ПОДАРКИ ОТЪ „СТУПАНЪ“.

Г. Х. Ив. Х. В. Козаровъ благоволи да подари за селата год. т. 2.

Г. Божилъ Р. Божидаръ ни читалището въ Котелъ 1.

Г. Ив. Н. Цинцаровъ за дѣвическ. училище въ Плевенъ 1.

Г. Воцко Н. Боевъ за женското Дружество въ Котелъ 1.

Г. Василъ Ненковъ за селото си Църпелъ (Софійско) подар. 1.